

Tjärholms handel

Tjärholms handel lär ha startats av en man som hette Nils Mattsson "Nisse Mattsa" omkring år 1830. Nils Mattsson var driftig, för att det skulle bli lättare för hans skärgårdskunder att landa, anlade han stenkajer runt den lilla viken där Tjärholms handel etablerades.

Omkring 1865-1870 övertogs handeln av patron Axel Gustav Ekberg som kom från Östra Ed. Han drev Tjärholms handel i nära 40 år fram till 1907. Hur det kunde gå till i affären i slutet på 1800-talet berättade Albin Nilsson i Beningevassa, som skrev ner sina "minnen från flydda tider" till sin dotter Margits 40-årsdag 1961. "Tidningar- Söderköpingsposten, Aftonbladet och veckotidningen Triumf samt övrig post fick man hämta i handelsaffären vid Tjärholm. Där residerade den rätt korpulente handelspatron Axel Gustaf Ekberg och hans son Gustav, vanligen kallad bokhållaren. Detta var han dock endast till namnet. Hans mesta sysselsättning var nog att tulla faderns ölkällare. Två dagar i veckan kom gubben Mörk gående med post från Sjögerum och avlämnade den till Ekberg, som sedan delade ut den till ortsbefolkningen. Driften i affären var nog ganska primitiv. Förutom affären ägde och brukade patron Ekberg även hela gården med tillhörande holmar. Brukandet av gården var mycket arbetsam, då åkrar fanns på fem öar. Två drängar och två pigor, var anställda. Bebyggelsen var; handelsaffären, gamla affären, stora byggnaden, ladugård och stall samt ett hyrstall norr om affären, en smedja väster om landsvägen, ett par mindre byggnader Kulan och Alphyddan, båtbygga med två båthus utanför affären samt ångbåtsbryggan, gemensam för Thorönsborg, Herrborum och närmaste ortsbefolkning samt Bottna. Bryggan var en mycket anlitad lastageplats och anlöpdes av ångbåtarna "Skärgården" och "Söderköping" samt en del andra fartyg. När båtarna under sommaren, kom på sina ordinarie turer onsdags- och lördagskvällar, kunde det ibland vara ett 70-tal personer, varav en stor del ungdomar, samlade vid bryggan.

Tjärholm- Vy över Tjärholm. Handelslägenheten är vänstra huset. Fotot taget i slutet av 1800-talet. Personerna till vänster är förmodligen herrskapet Ekberg.

Vi föreställer oss att affären drevs ungefär på samma sätt fram till handelsföreningens bildande 1921. 1907 köptes Tjärholm av Gustaf Hugo Bäckman från Norrköping. Han drev dock affären endast ett år och 1908 var det åter ny handlare – Axel Wastesson, som också bara drev den ett år. Nästa ägare till Tjärholm var Jonas Andersson (Fiskar Jonas), som var handlare också ett år. Därefter arrenderades affären ut till Gunnar Söderman och Henning Helander. 1910 sålde Fiskar Jonas fastigheten till grosshandlare Karl Josefsson. Han

avled 1915 och Tjärholm såldes till Grevinnan Ebba Mörner 1916. Gunnar Söderman frånträdde delägarskapet i affären 1916 och Henning Helander drev affären vidare intill dess handelsföreningen bildades.

Tjärholms Handelsförening u.p.a.

Ett antagande beträffande bildandet av handelsföreningen är, att de täta bytena av ägare och handlare vid Tjärholm medförde en viss instabilitet beträffande affären. Dessutom bildades under denna tid en del kooperativa föreningar av olika slag. Inspirationen för bildandet av Tjärholms Handelsförening u.p.a. har alldeles säkert kommit från Gryt. Kantorn i Gryt A F Johansson reste omkring och höll föredrag och hjälpte till att bilda föreningar. Hans kollega i S:t Anna, Kantor August Fagerström, anammade kooperationstanken.

Den 29 december 1919 var det kallat till sammanträde i kommunalrummet i S:t Anna, där intresserade personer inom S:t Anna kommun inbjöd för bildande av en handelsförening vid Tjärholm. Kantor August Fagerström var den ledande och han utsågs också till ordförande för mötet. Dessutom var han föreningens ordförande under den 14-åriga verksamhetstiden.

Paragraf 2 från sammanträdet i december 1919 har följande lydelse: ”Sedan ordföranden redogjort för läget på affärsmarknaden samt hur den köpande allmänheten uppskörtats i dessa jobberiets tider, höll kantor A F Johansson från Gryt ett intressant föredrag om sammanslutningar inom affärsvärlden samt huru man genom föreningsverksamhet anskaffar sina förnödenheter till lägsta möjliga pris samt att alla kunder lika behandlas.” Man beslöt vid detta tillfälle att bilda en förening. På de framlagda provteckningslistorna antecknade sig 131 personer för 26000 kronor. Denna uppslutning blev det dock aldrig, utan man fick in ett ”aktiekapital” på omkring 19000 kronor. Vid samma tillfälle beslutades också enhälligt att föreningen ”icke skulle ansluta sig till Kooperativ Förbundet.”

29 april 1920 hade man så ett hyreskontrakt med Grevinnan Ebba Mörner på handelslokalerna med mera. Hyresbeloppet var 1500/år. Vid samma tillfälle enades man också om att stadgarna skulle vara utarbetade till oktober samma år och att halva teckningsbeloppet skulle vara inbetalt senast 1 maj 1920 och resterande september 1921.

15 oktober 1920 hade man ett styrelsesammanträde där stadgarna antogs och de ”upplästes och blev godkända” vid ett sammanträde med aktieägarna den 22 oktober 1920. I ett protokoll av den 17 mars 1921 sköt man både på övertagandet av lagret från den handlare som drev verksamheten liksom annons efter handelsföreståndare.

6 maj 1921 bestämdes att stadgarna skulle registreras hos myndigheten i Linköping och i augusti meddelades att registreringen godkänts och beviljats 17 juni 1921 och att registreringsavgiften var 16 kronor.

Nästa fas var att anställa en handelsföreståndare. Förmodligen annonserades den, eftersom till ”den ledigförklarade föreståndarebefattningen hade inkommit över 100 sökande jämte förfrågningar”. Styrelsen, som gått igenom alla ansökningshandlingar, hade tre kandidater till tjänsten; Herr Erik Rönnberg, Spillersboda, Herr A B P Baerndt, Mjellby och Ernst Zettervall, Axmar.

Erik Rönnbergs meriter var tydligen de bästa och han anställdes till en lön som bestämdes till 250 kr/månad, bostad om 4 rum och kök, lyse och nödvändig vedbrand, trädgård med 15 fruktträd och varor till inköpspris. Platsen tillsattes med 4 månaders ömsesidig uppsägning och skulle föreståndaren som säkerhet lämna ett belopp ”som av styrelsen närmare bestämmes och av densamma handhaves”. Som handelsbiträde antogs Matts Axelsson, Tjärholm, och här skulle styrelsen göra upp om lönen. Man enades också om att hos grevinnan göra framställning om nödig reparation av handelsbiträdets bostad.

I ett protokoll från 21 september 1921 uppdrogs till styrelsen att tillsammans med handelsföreståndaren och biträdet göra upp om övertagandet av varulager och inventarier från den avträdande handlaren Henning Helander.

Vid samma tillfälle fick också kantor Fagerström ett anslag på 150 kronor för arbetet med föreningens startande.

Första bokslutet

Den första revisionsberättelsen är skriven av kantorn A F Johansson i Gryt. Verksamheten 1921 hade i handelsföreningens regi drivits från oktober till december.

I protokoll från mars 1922 finns också en anteckning, där man får veta att styrelsen inte har något att erinra emot ”skomakaren John Lindbergs anhållan om att å föreningens stolpar få uppsätta lokaltelefon från handelsaffären till hans bostad”.

I revisionsberättelsen för 1921 är fordringarna 2599 kronor och här kommenteras att gäldenärerna i allmänhet är solventa. Så kommer ytterligare en kommentar; ”Då det för föreningens framtida bestånd och utveckling är oundgängligt att disponera så stort rörelsekapital som möjligt, vilja vi emellertid framhålla, att kreditiden ej bör överskrida den i stadgarna tillåtna och att största vikt lägges på att förebygga dess ytterligare utvidgning.”

Av revisionsberättelsen framgår, att man inte fått in 4750 kronor av teckningskapitalet. Något som man heller inte fick under föreningens livstid.

Det kommenteras också att rörelsen gått med förlust, men det var inget att förundras över eftersom omkostnaderna vid en affärs startande naturligtvis måste bli större än under vanliga förhållanden. Förlusten ingav inte några farhågor och den skulle man kunna tjäna in under 1922.

Verksamheten under åren framåt

Problematiken verkade vara densamma på 1920- och 30-talen som idag. I ett styrelseprotokoll från den 24 februari 1923 står följande: ”Styrelsen vill desslikes uppmana medlemmarna att på allt sätt gynna sin egen affär, helst som affärens skötsel kommit i säkra händer och har i dessa mindre gynnsamma affärstider givit ett över förväntan gott resultat”.

Föreningen gav i genomsnitt 5% avkastning på insatt kapital och dessutom fick man återbäring på vad man handlat mot kassakvitto. Medlemmar fick 2 % och man var till och med några år så gentila att icke medlemmar fick 1%.

1925 hade man en omsättning på nära 96000 kronor. Omsättningen minskade under 1930-talet och 1934 var man nere i en omsättning på 53000 kronor. Man kunde säga att varulagret omsattes nära 3 gånger per år under 1920-talets glansår. Från och med 1925 började kundfordringarna öka för att minska något under depressionens 30-tal. Leverantörsskulder minskades. 1931 satte grevinnan ner arrendet med 300 kronor till 1200 kronor per år.

Under de sista verksamhetsåren tog man dispositionsfonden i anspråk i samband med utdelningarna. Man hade förlustår och en del medlemmar reagerade förmodligen på detta. 1935 upplöstes handelsföreningen och affärens varulager och inventarier köptes av en person som drev affären ca 1 år.

Handelsföreningen gick alltså i likvidation och nettot på kronor 4558,53 användes enligt följande: 5% till andelsägarna och 3 % kassarabatt på varor inköpta mot kassakvitto under tiden 1/1 1934—1/6 1935. Till likvidatorerna avsattes 500 kronor och till skatter, revision och indrivning 375, S:t Anna skyttegille fick 350 och ungdomsföreningen 150 till församlingshemmets uppsnygning.

Överskottet, som vi idag vet, blev en fond på 1800 kronor för tandvård för barn vid kyrkskolan. Året var 1935.

Handelsföreningens inventarium är en spännande läsning och innehåller allt och litet till som dåtidens väl-sorterade lanthandel hade.

Tiden efter 1935

Ivan och Göta Andersson övertog affären 1935 och sålde den vidare 1936. Den köptes då av äldste sonen till handlaren P A Wastesson i Lagnö, Alsing Wastesson. Han drev affären tillsammans med sin familj till 1953, då han avled. Affären drevs vidare av sterbhuset till 1955. Fastigheten Tjärholm ägdes av Thorönsborg, men 1947 köpte Alsing Wastesson fastigheten med tillhörande bostads- och handelslägenhet av Greve Mörner. 1955 köptes Tjärholm av Gustaf Gustafsson, som arrenderade ut affären till Britta och Thore Jansson, som drev butiken fram till 1962, då auktion hölls på affärens lager och inventarier. Ett gott och väl 130-årigt handelscentra gav vika för den nya tiden.